

2. Jadczyk K. i in.: Innowacyjny program nauczania wczesnoszkolnego; Mam 6 lat i szkoly. - Poznan, 2014.
3. Jadczyk K. i in.: Program nauczania dla klas 1-3 uwzględniający specyfike wyb dzielnic obszarów miejskich. - Poznan, 2014.
4. Pamuta M., Metodyka nauczania języków obcych w kształceniu zintegrowanym. Fr Edukacyjna. - Warszawa, 2004.
5. Kupisiewicz M. Kupisiewicz Cz., Słownik pedagogiczny. Warszawa, PWN, 2009.
6. Przetacznik-Gierowska M, Makieto-Jarza G., Psychologia rozwojowa i wychow wieku dzieci?cego. - Warszawa WSIP, 1992.
7. Komorowska H. Metodyka nauczania języków obcych. - Fraszka Edukacyjna, 2005.
8. Zzajun I. A.(red.) Mistrzostwo pedagogiczne. - Warszawa-Radom: PTeE, 2005.
9. Behcinska J. Mistrzostwo w zawodzie NAUCZYCIEL. <http://www.nauczyciel.abe.lodz.pl/index.php?site=harmonogram>
10. Dylak S., Wizualizacja w kształceniu nauczycieli. - Poznan: Wydawnictwo Naukowe 1995.
11. Pawtucki A. Pedagogika wartosci ciata. - Gdansk: AWF, 1996.
12. Taraszkiewicz M. Jak uczyc jeszcze lepiej! Szkota petna ludzi. - Wroclaw: Wydaw Arka, 2001.
13. Sliwinski B. (red), Pedagogika. Tom II. Pedagogika wobec edukacji, polityki oswiat badari naukowych. - Gdansk: Gdanskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006.
14. Czerepaniak-Walczak M. Aspekty i zrodta profesjonalnej refleksji nauczyciela. - Wyd. UMK, 1997.
15. Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J. Kompetencje nauczyciela wspótczesnej. - Poznan: Wydawnictwo eMPI, 2003.
16. Stasiak H. Wczesnoszkolne nauczanie je/yków obcych - wyzwania i szanse.
17. *Jezyki Obce w Szkole*, 2008/3.
18. Debkowska D., Wczesna edukacja jezykowa. *Jezyki Obce w Szkole*, 2009/2.
19. Zawadzka E., Nauczyciele jezyków obcych w dobie przemian. - Krakow: Impuls, 2004.
20. Andrzejewska E., Kompetencje nauczyciela jezyków obcych w edukacji wczesnosz *Jezyki Obce w Szkole*, 2008/4.
21. Misioma E., Michalak R., Nauczyciel malego ucznia. *Zycie Szkoly*, 2005/9.
22. Janicka-Panek T. Skuteczność integrowanej edukacji wczesnoszkolnej po trzech (reformy. - Warszawa. Fraszka Edukacyjna, 2004.
23. Sikora-Banasik D., Jak uczy dzieci jezyków obcych? *Zycie Szkoly*, 2008/5.
24. Kabzinska I., Metody nauczania jezyka obcego. *lycie Szkoly*, 2009/1
25. Brzeziński J., Nauczanie jezyków obcych dzieci. - Warszawa: WSIP, 1987.
26. Słownik Spoteczny. - Krakow: Wyd. WAM, 2004.
27. Encyklopedia psychologii, Wyd. Fundacja Innowacja. - Warszawa, 1998.
28. Fontana D., Psychologia dla nauczycieli. - Poznan: Wyd. Zysk i S-ka, 1998.
29. Rozporządzenie MEN z dnia 26 lipca 2018 r. w sprawie uzyskiwania stopni aw zawodowego przez nauczycieli (Dz. U. 2018r., poz. 1574).
30. Rozporządzenie MEN z dnia 29 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych kryteriów i dokonywania oceny pracy (...) nauczycieli (Dz. U. 2018r., poz. 1133).
31. Gurzyj A., Kartaszowa L., Kształtowanie gotowosci zawodowej przysztych nauc humanistów do wykorzystania informacyjnych technologii w pracy zawodowej. [w:] zbiorowa: Innowacyjność w nauce i oswiacie, NAPN, Komitet Nauk Pedagogicznych Chmielnicki Paistwowy Uniwersytet, Kijów-Warszawa-Chmielnicki, 2013.
32. Jemielinek J. A., Jak dzieci uczą sie matematyki, korzystając z multimedial' programów edukacyjnych?[w:] Ogrodzka-Mazur E., Szuszcik U., Wasirski A., Edu matego dziecka; Wybrane obszary aktywnosci. T. 6. - Krakow: Wyd. «Impuls», 2013.
33. Ktosinska T. Problemy wczesnej edukacji medialnej, [w:] Ogrodzka-Mazur E., Szuscl'd Wasinski A., Edukacja matego dziecka; Nowe konteksty, poglady i doswiadczenia. T. Krakow: Wyd. «Impuls», 2013.
34. Naisbitt J., Megatrendy: dziesifc nowych kierunków zmieniających nasze zycie. *Ti Kwiatkowski*. - Poznan: Wyd. Zysk i S-ka, 1997.

Сотська Г.І.
galasotska@ukr.net
Тринус О.В.
evtrinus@gmail.com

*Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України*

Розбудова системи національної освіти України вимагає підготовки нової генерації вчителів - відповідальних, творчих, з високим рівнем розвитку педагогічної майстерності, професійної компетентності. Випускники педагогічних закладів освіти, які розпочинають педагогічну діяльність, мають стати «агентами змін» [1] сучасної української школи та безпосередньо здійснювати реформацийні перетворення в освітній сфері протягом найближчих десятиріч років. Зазначене є принциповою умовою успішної реалізації положень законодавчих і стратегічних документів, що визначають напрями розвитку освіти в Україні, забезпечення її якості (Закон України «Про освіту» (2017), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 -2021 роки (2013), Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020» (2015), Концепція розвитку освіти в Україні на 2015 - 2025 роки (2015), галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепція нової української школи «Нова українська школа: простір освітніх можливостей» (2016) тощо.

Однією з найбільш важливих соціально-психолого-педагогічних проблем сучасного суспільства є практичне входження в педагогічну професію, активне включення у систему професійної діяльності молодих учителів. Саме перші роки професійної діяльності вчителя визначають характер його подальшого буття, забезпечують успішний професійний розвиток. Тому молоді вчителі потребують особливої уваги та підтримки.

Вирішення проблеми становлення молодого вчителя ускладнюється у зв'язку з наявністю низки негативних чинників:

- невизначеністю статусу молодого вчителя в Україні, як наслідок - відсутністю державної підтримки зазначеної категорії педагогічних працівників, непрестижністю професії вчителя (втрачені найважливіші положення статусу молодих фахівців (зокрема молодих учителів), які формувалися до державних законодавчих актах впродовж 1933-2010 рр. [2], наявні соціальна дезорганізація та дезадаптація молодих учителів, чинниками яких є низький соціальний статус та рівень оплати праці);

- недостатньою практичною підготовкою майбутнього вчителя під час навчання у закладі вищої освіти, наданням переваги теоретичній фаховій підготовці, незадовільним рівнем знань молодих учителів щодо сутності своєї професійної діяльності (існують певні розбіжності у підходах до підготовки вчителів у закладах вищої освіти, їх уявленнями про свою професійну діяльність та реальним рівнем виконання функціональних обов'язків, пов'язаних з багатоманітністю функцій молодого вчителя);

- відсутністю мотиваційної готовності студентів до педагогічної діяльності (рівень працевлаштування випускників педагогічних спеціальностей в Україні становить лише 80-85 %) [3];

- особливостями професійної адаптації молодих учителів, обумовлених специфікою педагогічної діяльності (молодий вчитель, на відміну від молодих спеціалістів інших професій, не може бути початківцем, в нього такі ж обов'язки та вимоги до нього, що й в досвідчених учителів).

Обґрунтовуючи дефініцію «молодий учитель», вчені співвідносять її насамперед із віковим періодом «молодість». Згідно з тлумачним словником української мови молоддю називають молоде, підстаюче покоління, юнацтво, юнь [4]. Молодь є тією групою суспільства, яка має великий трудовий потенціал і здатна забезпечити прогресивний розвиток країни. Підставами для виокремлення молоді в окрему групу є вік, статус, рольові функції.

У давньому Китаї молоддю вважали осіб до 20 років, давньогрецький філософ Піфагор визначав молодість у межах 20-40 років, називаючи цю фазу життя «літо життя», деякі сучасні вчені вважають, що вікові межі молодих людей дуже умовні, визначаючи їх вік від 13 до 30 років (підлітки - до 18 років, молодь - 18-24 роки, молоді дорослі - 24-30 років). У сучасній Європі молоддю вважаються люди до 24-х років, в Україні вік громадян, які офіційно вважаються молоддю, обмежений 35 роками і у 2015 р. його планували знизити до 28 років (такі зміни було передбачено у «Стратегії державної молодіжної політики до 2020 року» (2013), але вони не були реалізовані).

Термін «молодий учитель» прямо пов'язаний із терміном «молодий спеціаліст», дослідження генези якого дозволило з'ясувати, що з 30-х рр. ХХ ст. він був досить поширеним і вживаним в Україні (постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету «Про покращення використання молодих спеціалістів» (1933), постанова Ради Міністрів УРСР «Про упорядкування та використання молодих спеціалістів, які закінчили вищі та середні спеціальні навчальні заклади» (1948), «Положення про міжреспубліканський, міжвідомчий та персональний розподіл молодих спеціалістів, які закінчили вищі та середні спеціальні навчальні заклади» (1980), «Положення про сприяння в працевлаштуванні випускників державних вищих навчальних і професійних навчально-виховних закладів України» (1994-2010).

У сучасних умовах у державних нормативно-правових викладено лише визначення поняття, що непрямо вказують на ознаки терміну «молодий спеціаліст». Узагальнюючи їх, можна зробити висновок, що «молодим спеціалістом» в Україні вважається випускник професійного навчального закладу, який після навчання влаштовується на відповідну роботу за тією кваліфікацією, яку він набув під час навчання. Обмеження за віком при цьому не згадуються, він не є вирішальним показником. Слово «молодий» вживається стосовно професії, а не віку - «молодий» у професії. В Україні статус «молодого спеціаліста» працівник має протягом трьох років після закінчення закладу вищої освіти [5].

Використовуючи таке узагальнення терміну «молодий спеціаліст», визначимо поняття «молодий вчитель» («вчитель-початківець»). На нашу думку, молодий учитель загальноосвітнього навчального закладу - це педагогічний працівник, який закінчив заклад вищої освіти та працює три роки на посаді за спеціальністю, яку набув під час навчання, незалежно від віку, і починає самостійну професійну діяльність.

Поняття «молодий учитель» вчені пов'язують з поняттям «професійне становлення». У відомих періодизаціях життєвого становлення і розвитку особистості цей етап характеризується як: ефективне «вживання» в професію, «осягнення ідентичності особистості з професією (К. Юнг); прагнення забезпечити в знайденому професійному полі стійку особистісну позицію (Дж. Сьюпер); удосконалювання в рамках обраної трудової діяльності, підвищення кваліфікації, формування індивідуального стилю діяльності (Є. Климов).

Поняття «становлення» належить до категоріального апарату філософії, психології, педагогіки та інших галузей знань. Як філософська категорія становлення являє собою спонтанну мінливість речей і явищ, їхнє неперервне перетворення з одного в інше. Цю категорію пов'язують з діалектичним поглядом на світ, у її основі лежить погляд на будь-яку річ, явище як на єдність суперечностей - буття і небуття. Класичним представником концепції становлення вважають Геракліта, який сповідував формулу «все тече, все змінюється» [6].

Психологи під професійним становленням фахівця розуміють формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграцію, готовність до постійного професійного зростання [7]. Професійне становлення охоплює значну частину онтогенезу людини - період з початку формування професійних намірів на етапі шкільного навчання до завершення професійної кар'єри.

З педагогічної точки зору професійне становлення особистості молодого вчителя - це процес його входження у професійну діяльність, у ході якого відбувається привласнення ролі вчителя, формується його професійна позиція й визначаються шляхи самореалізації у подальшій педагогічній діяльності. Визначальним етапом цього процесу є професійна адаптація [8].

Професійна адаптація вчителя-початківця, що триває протягом перших трьох років його професійної діяльності, - це процес досягнення оптимальної відповідності професійно-педагогічної підготовленості вчителя, його особистісного професійного потенціалу вимогам, що ставляться до його педагогічної діяльності в умовах роботи школи. Ознаками професійної адаптації є: пристосування до освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу; оволодіння вимогами до професійної діяльності; набуття педагогічної майстерності; розвиток професійної компетентності.

Виходячи із загальної логіки перебігу адаптаційних процесів, О. Шевченко визначає три фази професійної адаптації педагога: 1) фаза професійної дезадаптації (від перших трьох до шести місяців праці) характеризується гострою реакцією всіх підсистем особистості на нові вимоги і умови професійної діяльності; 2) фаза професійної неадаптації (від шести місяців до одного року) характеризується поступовим зниженням психологічного напруження, формуванням стимулів для професійного та особистісного зростання; 3) фаза власне професійної адаптації (до трьох років праці) характеризується досягненням внутрішньої гармонії між «Я-особистісним» та «Я-професійним» педагога, між вимогами й умовами педагогічної діяльності в освітньому закладі та його власними можливостями [9].

Аналізуючи труднощі молодих педагогів у процесі професійної адаптації, О. Савченко наголошує, що причиною такого стану речей є недостатній рівень

готовності молодих учителів до професійно-педагогічної діяльності, складниками якої виокремлює професійно-педагогічну спрямованість особистості вчителя та його професійні знання та уміння. Важливим чинником оптимізації дидактичної адаптації молодих учителів у період самостійної роботи в школі дослідниця пов'язує з якістю освіти у вищих навчальних закладах, браком психолого-педагогічної і методичної підготовки [10].

Інтегральним критерієм професійної адаптованості молодого вчителя, на нашу думку, є усвідомленість ним вимог професійного середовища, розвиток професійної компетентності. У сучасній науково-педагогічній літературі поглиблюються дискусії з приводу трактування професійної компетентності фахівця, який розпочинає педагогічну діяльність. Так, на думку О. Онаць, розвиток професійної компетентності молодого вчителя - це цілеспрямований, незворотній процес якісних змін у знаннях, уміннях і навичках, здатностях і якостях, досвіді молодого вчителя та результатах його професійної діяльності. Вчена представляє структуру професійної компетентності молодого вчителя як систему взаємопов'язаних компонентів: когнітивного (розглядається як системоутворюючий компонент, у якому знання, здатності впливають на результативність професійної діяльності), процесуально-операційного (розглядається як технологічний блок перетворень знань у ефективні педагогічні дії), особистісно-рефлексивного (розглядається як блок подальшого розвитку молодого вчителя, його свідомості, професійно значущих особистісних якостей) [11].

Як зазначає С. Яланська, становлення педагога неможливе без розвитку творчої компетентності. Наголошуючи на необхідності усвідомлення молодим учителем значущості постійного вдосконалення власної професійної діяльності, дослідниця визначає творчу компетентність системоутвірним компонентом у структурі професійної компетентності молодого вчителя, визначальним чинником його професіоналізму та обґрунтовує структуру її розвитку, що базується на таких компонентах: особистісно-розвивальному; діяльнісно-розвивальному; комунікативному; фаховому; опануванні досвіду [12].

На нашу думку, професійна компетентність молодого вчителя - поняття динамічне, його зміст і структура змінюються відповідно до процесів, що відбуваються в суспільстві. В умовах впровадження Концепції нової української школи (2016), що передбачає використання особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до управління освітнім процесом, актуальним є визначення основних компонентів професійної компетентності вчителя, який працюватиме у загальноосвітньому навчальному закладі нового типу. Аналіз вимог до професійної діяльності сучасного вчителя дозволяє обґрунтувати одні з ключових компонентів його професійної компетентності:

- мотиваційний компонент - забезпечує позитивну мотивацію вчителя до прояву і розвитку професійно-педагогічної компетентності, що виражається в інтересі до педагогічної діяльності, бажанні працювати, свободі творчості, потребі у самоосвіті, саморозвитку;

- змістовий компонент - охоплює володіння науковими професійно-педагогічними знаннями, здатність реалізувати зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей в учнівської молоді, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, загальну ерудованість;

- продуктивний компонент - передбачає вміння практично вирішувати педагогічні завдання, фаховий досвід, володіння інноваційними педагогічними технологіями та педагогічним менеджментом на принципах академічної свободи;

- виховний компонент - зумовлює формування виховного середовища на принципах довіри, взаємної допомоги і взаємної підтримки;

- партнерський компонент - передбачає вміння здійснювати: роль тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини, замість ролі наставника та джерела знань; діалог і багатосторонню взаємодію та співпрацю між учителем, учнем і батьками на принципах розподіленого лідерства, соціального партнерства;

- психологічний компонент - охоплює здатність використовувати психологічні засоби навчання у формуванні оптимальної траєкторії розвитку дитини, організації партнерської взаємодії в освітній діяльності;

- інформаційний компонент - це вміння наскрізного застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, опрацювання різних видів інформації, великих масивів даних тощо;

- особистісний компонент - представлений такими особистісними та професійно важливими якостями, як любов до дітей, доброта, альтруїзм, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність тощо;

- моральний компонент - означає готовність, спроможність і потребу жити за традиційними моральними нормами.

На нашу думку, означені компоненти тісно взаємопов'язані між собою, взаємозалежні, їх набуття слід вважати важливою умовою професійного становлення молодого вчителя в сучасних умовах розвитку суспільства.

У діалогічному зв'язку з поняттям «професійна компетентність» знаходиться категорія «педагогічна майстерність». На переконання академіка І Зязюна, автора теорії педагогічної майстерності вчителя, основним завданням етапу професійної адаптації молодого вчителя є опанування основ майстерності для усвідомленого і продуктивного початку професійної діяльності. Учений обґрунтовує поняття педагогічної майстерності як комплекс властивостей особистості (гуманістична спрямованість діяльності вчителя, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка), що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності та здійснює порівняльний аналіз діяльності вчителя-майстра і вчителя-початківця, що дає можливість визначити особливості професійної поведінки молодого педагога, які є важливими для подальшого планування його професійно-особистісного розвитку [13].

На основі аналізу даних, систематизованих у таблиці, можна стверджувати, що, на відміну від досвідченого педагога, у молодого фахівця існують труднощі щодо реалізації прийомів самоаналізу, самоконтролю власної діяльності, поведінки, психічних станів.

Психологічний аспект становлення молодого вчителя, на переконання В. Рибалки, відбувається через особисту систему самопідготовки, самоосвіти, самонавчання і самовиховання. Учений наголошує: «Виграє» та людина, яка має більш високу здатність до навчання. її професійна кар'єра розвивається як по «вертикалі» (від нижчої посади до вищої), так і по «горизонталі» (від низького рівня кваліфікації до високого), через що людина змушена

неперервно навчатися й удосконалюватися, набуваючи зі стажем все більш високого рівня професійної компетентності, майстерності» [14].

Особливості професійної діяльності молодого вчителя (за І. Зязюном)

Діяльність учителя-майстра	Діяльність учителя-початківця
Вбачає педагогічні завдання у цілісному педагогічному процесі й обирає рішення з орієнтацією на надзавдання	Сприймає кожне завдання окремо, не пов'язуючи з іншими
Вирішує переважно стратегічні завдання	Вирішує переважно ситуативні завдання
Уміє викликати певні психічні стани (самоопанування)	Відчуває страх, пригніченість
Уміє передавати ініціативу учням, створювати умови для їхньої активної діяльності	У вирішенні завдань прагне виступати головною дійовою особою; переважає прямий вплив
Працює з усім колективом, однак не випускає з уваги жодного учня	Звертає увагу, насамперед, на тих учнів, які «випадають» із поля зору
Усуває причини	Спрямовує зусилля на сааме явище, а не на причини
Дошукуючись причини, аналізує власну діяльність	Шукаючи причину, звинувачує інших, посилається на обставини

Отже, професійне становлення молодого вчителя є найважливішим періодом його професійного та особистісного розвитку. Фундаментальним етапом цього процесу є етап професійної адаптації молодого вчителя, пов'язаний з його практичним входженням в педагогічну професію, включенням у систему професійної діяльності. Важливою умовою професійного становлення вчителя є розвиток професійної компетентності, набуття педагогічної майстерності, оволодіння формами, методами і засобами педагогічної діяльності, які сприяють успішній творчій праці. Водночас нинішня практика суспільного і шкільного життя недостатньо мірою спрямовує молодого вчителя до творчих пошуків поліпшення результатів своєї праці.

Для зміни такої ситуації з метою підтримки професійного становлення молодого вчителя в Україні вважаємо за доцільне:

по-перше, визначити статус молодого вчителя на державному рівні, забезпечити надання відповідних гарантій випускникам вищих педагогічних навчальних закладів України, законодавчо закріпити норму, за якої заробітна плата вчителя має бути не меншою за середню заробітну плату, що існує в регіоні, реалізувати комплекс заходів з піднесення престижу педагогічної професії (це зумовлене тим, що від соціального становлення вчителя в суспільстві, його захищеності, від почуття власної гідності залежить і ставлення до праці та її наслідків);

по-друге, розробити державні стандарти педагогічної освіти, модернізувати процес професійної підготовки майбутніх учителів (це зумовлене тим, що будуть визначені обсяг та якість знань, які повинні отримати випускники вищих педагогічних навчальних закладів; посиляться професійно-педагогічна спрямованість підготовки майбутніх учителів, формування в них професійно значущих якостей, необхідних для практичної

діяльності, здійснено педагогізацію навчального процесу вищого навчального закладу);

по-третє, запровадити педагогічну інтернатуру як обов'язкову форму післядипломної підготовки випускників вищих педагогічних навчальних закладів (метою педагогічної інтернатури упродовж року має бути розвиток педагогічної майстерності, професійної компетентності молодих учителів, а її діяльність спрямовано на систематизацію форм роботи з молодими вчителями та координацію діяльності методичних служб, шкіл та університетів молодого вчителя, творчих майстерень вчителів-наставників);

по-четверте, використати науково-освітній потенціал підвідомчих установ Національної академії педагогічних наук України, зокрема досвід Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих зі створення центрів професійного саморозвитку вчителів (це зумовлене необхідністю фахового навчання, професійного вдосконалення педагогічних працівників).

Література

- 1 Нова українська школа: простір освітніх можливостей. - К., 2016 [Електронний ресурс] - URL: <http://mongov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepcaya.pdf>
- 2 Болотова Е. Л. Есть ли правовой статус у молодого специалиста? / Е. Л. Болотова // Народное образование. - 2010. - № 2. - С. 132-138.
- 3 Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя [Електронний ресурс] - URL: <http://lib.iina.gov.ua/166230/1/nac%20dopovid%202016.indd%20small.pdf>
- 4 Новий тлумачний словник української мови / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. - К.: Аконіт, 2004. - Т. 2 - 926 с.
- 5 Коваль Г.В. Соціальна вразливість молодих спеціалістів на ринку праці в Україні / Г. В. Коваль // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія. - 2010. - Т. 131, Вип. 118. - С. 107-111 [Електронний ресурс] - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2010_131_118_24
- 6 Философский словарь / под. ред. ИТ. Фролова. - М., 1987. - 588 с.
- 7 Зеер Э.Ф. Психология профессий: учеб. Пособ. / Э.Ф. Зеер. - М.: Изд. центр «Академия», 2007. - 240 с.
- 8 Петрусенко СЮ. Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук / СЮ. Петрусенко. - Одеса, 2009. - 20 с.
- 9 Шевченко О. А. Особливості професійної адаптації молодого вчителя / О.А. Шевченко // Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика»: матеріали міжнар. наук.-практ. веб-конф. (15-16 травня 2013 р., м. Херсон) / за ред. В.В. Кузьменко. - Херсон: КВНЗ «ХАНО», 2013. - С.273-275.
- 10 Савченко О. П. Шляхи й умови підвищення ефективності дидактичної адаптації випускника ВНЗ / О.П. Савченко // Вісник Черкаського університету. Сер. Педагогічні науки. - Вип.199. - Черкаси, 2011. - С. 7-12
- 11 Онаць О.М. Управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя загальноосвітнього навчального закладу : дис....канд. пед. наук / О.М. Онаць. - К., 2006. -23 с.
- 12 Яланська С. Професійне становлення вчителя як актуальна проблеми педагогічної психології / С. Яланська // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Вип. 7. - Полтава, 2014. - 220 с.
- 13 Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамушко, І.Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. - К.: СГД Богданова А. М., 2008. - 376 с.